

УДК 330.322.2

ОЦІНКА ВПЛИВУ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Осипов В.М., Горячук О.В.

Здійснено оцінку впливу інвестицій на економічний розвиток України та регіонів Українського Причорномор'я, а саме на наявність основних засобів, їх ступінь зносу, створення нових робочих місць, зайнятість висококваліфікованих робітників, інноваційний розвиток, валовий внутрішній (регіональний) продукт. Запропоновано комплекс заходів щодо активізації процесу інвестування.

Однією з головних детермінант соціально-економічного розвитку регіонів та країни є інвестиції. Вони визначають рівень фондоозброєності працівників, можливості щодо створення нових робочих місць та забезпечення зайнятості висококваліфікованих робітників, активізацію інноваційного розвитку, збільшення валового нагромадження та валового внутрішнього (регіонального) продукту. Усе це є основою прискорення економічного розвитку країни та підвищення рівня життя населення.

У 1991-2013 рр. середньорічний рівень інвестицій в основний капітал в Україні та Одеській області у порівнянні з 1990 роком був менше у 2 рази, в Миколаївській області – у 2,5 разу і в Херсонській області – майже у 4 рази [1]. Падіння інвестицій у 2013 році продовжувалося у 2014. У ці роки індекс капітальних інвестицій до попереднього року становив в Україні відповідно 88,9 % і 75,9 %, в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях відповідно 80,6 % і 67,3 %, 105,2 % і 67,4 %, 81,9 % і 86,1 %. Тобто, капітальні інвестиції за 2 роки в Україні, в Миколаївській та Херсонській областях зменшилася майже на третину, а в Одеській області майже у 2 рази [2-5].

Такі масштабні втрати інвестицій мали вкрай негативний вплив на нагромадження основного капіталу та соціально-економічний розвиток України та регіонів Українського Причорномор'я.

Падіння інвестицій обумовили суттєве відставання України та регіонів Українського Причорномор'я за обсягом основних засобів на душу населення у порівнянні з розвинутими країнами, де цей показник у 4-6 разів вище (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні засоби на душу населення в Україні,
регіонах Українського Причорномор'я та розвинутих країнах,
станом на 31.12.2006 року у тис. \$ (у порівнянних цінах).**

Країна	Основні засоби
Австралія	125,9
Австрія	172,6

Ірландія	158,6
Італія	169,1
Нідерланди*	139,2
Німеччина	168,2
Фінляндія	154,2
Франція	144,5
Україна	29,2 (31,2**)
Одеська область	26,0 (29,8**)
Миколаївська область	24,5 (26,8**)
Херсонська область	17,0 (19,0**)

* - на 31.12.2001р., ** - на 31.12.2010 р

Джерело: складено на основі розрахунків авторів та даних: Бобух І.М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: монографія / І.М. Бобух. – К., Ін-т екон. та прогнозув НАН України, 2010. –С. 334-340; Estimates of the Capital Stock of Fixed Assets / Central Statistics Office of Ireland / режим доступу: <http://www.cso.ie/px/pxeirestat/Statire/SelectVarVal/Define.asp?maintable=CSA01&PLangu>.

Ступінь зносу основних засобів в Україні збільшилася з 37,1 % у 1990 році до 83,5 % у 2014 році. Найбільші значення цього показника у 2014 році були у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності - 97,9 % і промисловості – 60,3 %.

Ступінь зносу основних засобів у 2001-2010 рр. збільшилася в Одеській області з 44,2 % до 52,7 %, у Миколаївській – з 42,9 % до 74,3 %, і у Херсонській – з 48,0 % до 67,3 %⁵. За видами економічної діяльності в Одеській області: освіта - з 36,8 % до 83,6 %, транспорт і зв'язок - з 51,8 % до 61,8 %, в Миколаївській області: транспорт і зв'язок - з 44,9 % до 83,6 %, охорона здоров'я - з 43,8 % до 63,0 %, промисловість - з 49,6 % до 61,4 %, в Херсонській області: транспорт і зв'язок - з 54,4 % до 87,1 %, освіта - з 47,0 % до 63,1 %, промисловість - з 51,2 % до 61,6 %.

Продуктивність праці в Україні та Одеській області у 4-6 разів менше, ніж у розвинутих країнах Європи, у Миколаївській у 7-8 разів, а в Херсонській - у 10-12 разів. В значній мірі, це обумовлено низьким рівнем забезпеченості працівників основними засобами та їх моральним зносом, що, в свою чергу, викликано значним падінням інвестицій.

Створення нових робочих місць. Згідно оцінок експертів створення одного робочого місця потребує від 50 тис. до 300 тис. доларів США. В умовах низького рівня інвестицій та й ще наявності тенденції до їх зменшення можливості створення нових робочих місць обмежені. Враховуючи, масштаби зменшення обсягів інвестицій можна казати, що за роки незалежності в Україні та регіонах Українського Причорномор'я можливості щодо створення нових місць скоротилися у 2-4 рази.

⁵ Дані про основні засоби по регіонам, починаючи з 2011 року, в статистичних щорічниках не друкуються

Орієнтовна кількість не створених нових робочих місць внаслідок скорочення інвестицій у 2010 році складає більше 200 тис. місць в Україні, а в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях відповідно близько 12 тис. місць, 7 тис. місць та 10 тис. місць (у розрахунку вартості одного робочого місця 100 тис. дол. США).

Зайнятість висококваліфікованих робітників. В регіонах Українського Причорномор'я має місце досить високе навантаження на одне робоче місце серед працівників по обслуговуванню, експлуатації та контролю за роботою високотехнологічного обладнання, що є наслідком переважаючих низьких технологічних укладів в господарському комплексі регіонів. У 2013 р. в Одеській області навантаження на одне робоче місце серед таких працівників становила 14 осіб при загальному навантаженні 6 осіб на одне робоче місце; у Миколаївській області – відповідно 35 та 14, у Херсонській – відповідно 28 та 16.

Низький рівень забезпеченості працівників основними засобами та їх застарілість обмежують можливості громадян України, особливо висококваліфікованих, реалізувати свої здібності, навички та знання у різних сферах економічної діяльності і є значною перешкодою на шляху розвитку людського капіталу. Внаслідок цього має місце відтік висококваліфікованих робітників в інші країни з більш кращим якісним рівнем фізичного капіталу та вищим рівнем оплати праці.

За даними з різних джерел, за кордоном, в основному, в Америці та країнах Європи, перебуває понад 7 млн. наших громадян, серед яких значна частка висококваліфікованих працівників.

Інноваційний розвиток. Низький рівень забезпеченості працівників основними засобами, зростання ступеня їх зношеності та моральної застарілості, повільне оновлення (20-30 років) обумовлюють низький технологічний рівень виробництва.

На сьогоднішній день в економіці регіонів Українського Причорномор'я домінують низько технологічні робочі місця, що стримують зростання продуктивності праці. З урахуванням рівня морального зносу основних засобів у вітчизняній промисловості лише 15% всіх робочих місць відповідають світовим стандартам.

Надії, які пов'язували з іноземними інвестиціями в частині припливу нових технологій, не виправдалися. Іноземні інвестори не поспішають розміщувати в нашій країні сучасні високотехнологічні підприємства. До того ж, частка іноземних інвестицій в загальному обсязі інвестицій в основний капітал в країні та регіонах Українського Причорномор'я впала нижче 2%. А якщо врахувати, що основна частина іноземних інвестицій, це кошти виведені з країни в офшори, а потім повернуті, то картина стає зовсім нерайдужною.

В таких умовах важко говорити про реальність здійснення планів переходу економіки України та регіонів Українського Причорномор'я на інноваційний шлях розвитку.

Валовий внутрішній (регіональний) продукт. Співставлення індексів інвестицій в основний капітал та ВВП (ВРП) в Україні та

Одеській області свідчить про високу ступінь кореляції між ними (коефіцієнт детермінації 88 % для України і 60 % для Одеської області). Але ця кореляція відображає не причино-наслідковий зв'язок між інвестиціями та ВВП (ВРП), а навпаки – між ВВП (ВРП) та інвестиціями, при цьому цей зв'язок має безпосередній характер і проявляється через частку ВВП (ВРП), що спрямовується на нагромадження основних засобів та нематеріальних активів. Тобто, зростання ВВП (ВРП) на певний відсоток, при постійному рівні нагромадження, викличе таке ж зростання інвестицій.

Що стосується причино-наслідкового зв'язку між інвестиціями та ВВП (ВРП), то він має опосередкований характер. Інвестиції безпосередньо визначають нагромадження основних засобів, які, в свою чергу, визначають зростання ВВП (ВРП). При цьому зростання інвестицій на 50 % (збільшення валового нагромадження з 20 % до 30 %) викличе зростання основних засобів орієнтовно з 3 % до 5 % щорічно. Відповідно для зростання ВВП (ВРП) також на 50 %, при інших рівних умовах, необхідно близько 9-10 років. Тобто, здійснення економічного зростання країни та її регіонів за рахунок збільшення інвестицій – це тривалий процес.

На основі виробничої функції було побудовано модель оцінки втрат валової доданої вартості (ВДВ) внаслідок зменшення інвестицій. Розрахунки показують, що ефект від зменшення середньорічних інвестицій у 2 рази, як це має місце в країні та в Одеській області, при 25 річному строкові використання основних засобів, коефіцієнті α рівному 0,5 ($Y=A*K^\alpha*L^{1-\alpha}$) та інших рівних умовах - втрати ВДВ складають близько 30 %, що відповідає ситуації у 2013 році, а саме рівень ВВП у порівнянні з 1990 роком складає 69,5 %. Результати розрахунків для Миколаївської та Херсонської областей, де зменшення середньорічних інвестицій відповідно у 2,5 та 4 рази, показують, що втрати ВДВ складають близько 37 % та 50 %.

Головна причина негативних тенденцій в сфері інвестицій – несприятливе інституційне середовище, а саме нестабільна законодавча база, адміністративні бар'єри та корупція, недосконалі податкова та дозвільна системи, тиск регулюючих та перевіряючих органів.

У зв'язку з цим пропонується низка заходів щодо покращення інституційного середовища для залучення інвестицій, в частині оподаткування, амортизаційних відрахувань, стимулювання досліджень і впровадження нових технологій, здійснення організаційних заходів на регіональному рівні:

– скасування оподаткування податком на додану вартість операцій з внесення основних засобів до статутного фонду. У Податкового кодексі України статтю 195 доповнити пунктом 3 такого змісту: «Оподаткування податком на додану вартість операцій з внесення основних засобів до статутного фонду здійснюється за нульовою ставкою (у тому числі при ввезенні основних засобів)»;

–застосування податкових пільг для інвестиційних проектів, визнаних КМУ стратегічними для розвитку країни та її регіонів. Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкових пільг, зараховуються на окремий рахунок та спрямовуються на переоснащення матеріально-технічної бази та запровадження новітніх технологій, пов'язаних з реалізацією інвестиційного проекту. У разі порушення вимог щодо цільового використання вищевказаних коштів платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання з податку на прибуток за результатами податкового періоду, на який припадає таке порушення, а також сплатити пеню, нараховану відповідно до законодавства України;

–створення в областях спеціального «Єдиного вікна» дозволів та погоджень для регіональних інвестиційних проектів;

–прискорене списання витрат на технології та обладнання для здійснення НДДКР. Дозволити застосування методу прискореного зменшення залишкової вартості обладнання для здійснення НДДКР. Додати абзац до п.п. 3 п. 145.1.5 ст. 145 Податкового кодексу України – «обладнання для здійснення НДДКР»;

–просування інвестиційних проектів на регіональному рівні. Створити обласні інвестиційні ради під керівництвом голів обласних державних адміністрацій із залученням керівників регіональних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, від яких залежить надання необхідних дозволів та отримання погоджень для реалізації інвестиційних проектів. Головними завданнями цих рад має бути пошук інвестиційних проектів, які мають важливе значення для розвитку області в цілому та окремих її районів, здійснення їх експертизи, створення сприятливих умов для отримання дозволів та погоджень на їх здійснення, просування їх на усьому шляху реалізації та контроль за усім цим процесом;

–визнати рівень залучення інвестицій одним з головних показників ефективності діяльності регіональної влади;

–збільшення інвестиційних можливостей підприємств за рахунок переоцінки основних засобів у податковому обліку. Прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про проведення загальної переоцінки основних засобів»;

–зняття обмежень на індексацію основних засобів. Внесення зміни до п. 21 ст. 146 Податкового кодексу України «... на коефіцієнт індексації, який визначається за формулою: $K = I_{(a-1)} / 100$, де $I_{(a-1)}$ - індекс цін інвестицій в основний капітал у році, за результатами якого проводиться індексація»;

–розширення сфери застосування прискореної амортизації. Внесення змін до останнього абзацу п.п. 3 п. 145.1.5 ст. 145 Податкового кодексу України щодо використання методу прискореної амортизації до груп 3 та 6 основних засобів: а) для підприємств машинобудування; б) для підприємств, розмішених на депресивних територіях;

–впровадження можливості введення амортизаційних канікул (відстрочка включення суми амортизації у витрати, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування). Додати п. 13 до ст. 138 Податкового

кодексу України в наступній редакції: «Платники податку можуть застосувати режим «амортизаційних канікул» - відстрочка на певний строк врахування амортизації у витратах, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування».

Висновок. В Україні та регіонах Українського Причорномор'я у 1991-2014 рр. відбулося обвальне падіння інвестицій. Середньорічний рівень інвестицій в основний капітал в Україні та Одеській області у порівнянні з 1990 роком був менше у 2 рази, в Миколаївській області – у 2,5 разу і в Херсонській області – майже у 4 рази. Це призвело до збільшення відставання у рівні фондоозброєності у порівнянні з розвинутими країнами. Відбулося суттєве зростання ступеня зносу основних засобів (вище 80 %), зменшилися можливості створення нових робочих місць та зайнятості викваліфікованих працівників.

Моральний та фізичний знос основних засобів та негативні тенденції в сфері інвестицій не дозволяють говорити про інноваційний розвиток економіки. Оцінка втрат валового внутрішнього (регіонального) продукту внаслідок зменшення рівня інвестицій складає близько 30 % для України та Одеської області, а для Миколаївської та Херсонської областей відповідно 37 % та 50 %.

Головна причини негативних тенденцій в сфері інвестицій – несприятливе інституційне середовище, а саме: нестабільна законодавча база, адміністративні бар'єри та корупція, недосконалі податкова та дозвільна системи, тиск регулюючих та перевіряючих органів.

Література

1. Осипов В.М., Горячук О.В. Основні тенденції інвестування в Україні та регіонах Українського Причорномор'я // Економічні інновації. – 2015. - № 60. - С. 65-73.
2. Статистичні щорічники України за 2000-2014 роки.
3. Статистичні щорічники Одеської області за 2000-2014 роки.
4. Статистичні щорічники Миколаївської області за 2000-2014 роки.
5. Статистичні щорічники Херсонської області за 2000-2014 роки.

References

1. Osipov, V.M., & Goryachuk, O.V. (2015). Osnovni tendentsii investuvannya v Ukraini ta regionah Ukrayinskogo Prichornomor'ya [Major trends of investment in Ukraine and Ukrainian Black Sea regions]. *Ekonomichni innovatsii - Economic innovation*, 60, 65-73 [in Ukrainian].
2. Osaulenko, O. (Eds.). (2000-2014). Statistical Yearbook of Ukraine. Kyiv: Gosudarstvenaya sluzhba statistiki Ukrainy.
3. Stoyanova, T. (Eds.). (2000-2014) Statistical Yearbook of Odessa region. Odessa: Gosudarstvenaya sluzhba statistiki Ukrainy.
4. Zatsarinskyi, P. (Eds.). (2000-2014) Statistical Yearbook of Mykolaiv region. Mikolaiv: Gosudarstvenaya sluzhba statistiki Ukrainy.

5. Voznyuk, V. (Eds.). (2000-2014) Statistical Yearbook of Kherson region. Kherson: Gosudarstvenaya sluzhba statistiki Ukrainy.

Abstract

Osipov V.M., Goryachuk A.V.

Assessment of investment on the economic development of Ukraine and the Ukrainian Black Sea regions

The estimation of the impact of investments on the economic development of Ukraine and the Ukrainian Black Sea regions, namely the existence of fixed assets, their degree of wear, the creation of new jobs, employment of highly skilled, innovative development, gross domestic (regional) product This paper proposes a set of measures to stimulate the investment process.